

Rickul/Nuckö Hembygdsförenings Medlemsblad

Nr 3 September 2001 Årgång 9

Lyckholms återuppbyggda herrgård

Foto: Bengt Heyman

Rickul/Nuckö Hembygdsförening

Adress Rickul/Nuckö Hembygdsförening
c/o Brita Wiberg, Viktoriavägen 39,
125 34 ÄLVSJÖ

Postgiro 55 68 81 - 1

E-post hembygdsforeningen@home.se

Hemsida <http://hem.passagen.se/rnhem>

Ansvarig utgivare Göte Brunberg.

Redaktion Informationskommittén (Göte Brunberg, Eva Heyman och Inger Nemeth).

Tryckt av BG butiken, Stockholm.

Medlemsavgift Ordinarie medlem och stödmedlem 150:-, ungdomsmedlem (t.o.m. 25 år) 50:-.

Annonspriser 1/1 sida 1200:-, 1/2 sida 700:-, 1/4 sida 400:-, 1/8 sida 250:-.

Nästa manusstopp 2001-11-10.

Styrelse

Ordförande

Sven G Frejman (Pasklep), Landstormsvägen
18B, 762 51 Rimbo, tfn/fax 0175-713 65,
e-post sveng@home.se

Sekreterare

Brita Wiberg (Ölbäck), Viktoriavägen 39,
125 34 Älvsjö, tfn 08-99 32 26,
e-post b.wiberg@swipnet.se

Kassör

Ingvar Schönberg (Enby), Klövjevägen 47,
187 31 Täby, tfn 08-768 46 50
e-post ingvar.schonberg@rixtele.com

Övriga ordinarie ledamöter

Bertil Nyman (Gutanäs), Blockvägen 5,
175 40 Järfälla, tfn 08-580 370 49.

Anders Peedu (Enby), Krassevägen 3,
169 33 Solna, tfn 08-27 03 06,
e-post anders.j.peedu@telia.com

Jan Persson (Österby), Färgargårdstorget 80,
116 43 Stockholm, tfn 08-643 06 79,
e-post jan.persson@tele2.se

Heino Åkerblad (Roslep), Bivägen 19,
184 38 Åkersberga, tfn 08-540 629 75.

Föreningens ändamål

(citat ur stadgarna paragraf 2)

"Föreningen skall värna om och levandegöra det estlandssvenska kulturarvet från Estland och Sverige, både i bevarandet av historien, nuet och utvecklingen framåt, genom att

- främja kulturella, konstnärliga, musikaliska och litterära intressen såväl i Estland som i Sverige.
- vara kontaktorgan för Rickul/Nucköborna i Sverige, samt informationsorgan i Sverige och Estland.
- i möjligaste mån försöka behålla och vårda den gamla hantverkstraditionen och bebyggelsen i vår egen svenskort.
- vara behjälplig vid reseevenemang till vår hembygd.
- bibringa våra yngsta och ungdomar de traditioner vi själva mottagit och bevarat, samt idka annan härmed förenlig verksamhet."

Innehåll

Ordföranden har ordet	3
Skogsägareförening	3
Upprop	4
Nuckö kommuns verksamhet	5
Hemsidan	5
Återinvigning av Lyckholms herrgård	6
Vänortskamp i Nuckö	7
Återuppbyggnad av Rosleps kapell	7
Estlandssvenskt markåtertagande	8
Markägare!	9
Roslepträff!	9
Våra föräldrars födelseplats	10
Släktresa till Estland	11
Stugan	11
Säkring av Rosleps kapellruin	12
Kommunreformen	13
Bynamn i Rickul/Nuckö-området	13
Eldstrid på Spithamnstranden	14
Skall den estlandssvenska folkhögskolan bli finlandssvensk?	15
Annoser	16

Ordföranden har ordet

Sven G Frejman

Sommaren har varit skön men går tyvärr alldeles för fort och nu är vi inne i september månad. Många av oss har förmodligen varit och besökt vår gamla hembygd. Själv har jag varit där i två omgångar och vid varje tillfälle stöter man på folk som är ute i samma ärende - vi är där för att uppleva gamla minnen och kanske för att leta efter våra tidigare rötter.

Många håller på att bygga stugor eller renoverar sitt gamla hus. Många stugor står redan färdiga och man tillbringar sin semester i sin gamla hembygd.

Man kan, som alla känner till, numera även resa över med bil via Kapellskär till Paldiski. De flesta som rest den vägen har varit mycket missnöjda med rutinerna vid ankomsten till tullen i Paldiski. Där råder djungelns lag - alla på en gång! Styrelsen har för avsikt att ta upp detta problem med Tallink.

Nu har vi vilat oss i sommar och när hösten kommer ska vi försöka ta tag i gamla och nya problem.

Jag hade ett trevligt möte med kommundirektör Ülo Kalm sista veckan i juli där vi bl.a. diskuterade kommunens tillstånd och vad han önskar av oss, Rickul/Nuckö Hembygdsförening. Högst på önskelistan var inte oväntat "pengar"! Ytterligare önskemål var bl.a. att få småföretag etablerade i varje by, att fler av oss flyttar tillbaka till Estland, att resan för gamla till Sverige blir av nästa år.

Enligt Ülo finns redan några småföretag, eller planeras framöver, i Nuckö, bl.a. torvtillverkning, tändstickstillverkning, vasstillverkning, snickeri och armaturföretag.

Kommunen tänker även köpa in mark intill Österby brygga. Planerna är att skapa ett fritidsområde liknande det i Növa.

Ülo Kalm verkar ganska hoppfull inför framtiden och vi önskar honom all lycka med sitt tunga arbete.

Nya styrelsen

Efter årsmötet har vi haft tre styrelsemöten: den 18 april, 15 maj och 6 juni.

Saxat ur protokollen

Festkommittén: Birgit Brunberg, sammankallande, har påbörjat planeringen av firande av 10-årsjubiléet för R/N Hembygdsförenings bildande. Avsikten är att vi ska ha ett kombinerat års- och jubileumsmöte under samma dag.

Ekonomin: Ingvar Schönberg, vår kassör, visar att ekonomin är tillfredsställande. Efter beslut har nedanstående utbetalningar gjorts:

- 13 000 EEK - humanitär hjälp till gamla i Nuckö kommun, 65 personer à 200 kr.
- 2 400 EEK - stipendier och premier till duktiga elever i Birkas skola.

- 300 EEK - Noarootsi Kaunistamise Selts ("Skönhetsrådet").

Byombud: Ingvald Luks, sammankallande, har föreslagit att byombudsmötena ska upphöra på grund av dålig anslutning. Styrelsens mening var dock att de fyller en viktig funktion och bör vara kvar tills vidare.

Kulturkommittén: Manfred Hamberg, sammankallande, avser att sluta med berättaraftnarna och påbörja nya projekt under hösten.

Birkasgruppen (Ülo Kalm och Marika Meister) är villiga att besöka oss för att svara på frågor angående mark- och byggproblem som kan uppstå.

En *Framtidsgrupp* bildas bestående av Anders Peedu, Bertil Nyman och Sven G Frejman samt ev. en representant från Rickul.

Till *Vänortskampen* i Birkas bidrog Hembygdsföreningen med ett vandringspris.

Gemensamt möte mellan hembygdsföreningarna och SOV den 19 april. SOV vill veta hur hembygdsföreningarna ser på framtiden och kanske i slutändan överväga ett samgående. Efter diskussion om för- och nackdelar med ett sådant, konstaterade mötet att ett samgående med SOV inte är aktuellt för närvarande.

Möteslokal i Estland: Två alternativa förslag finns: En lägenhet i Birkas och prästgården i Ölbäck. Sture Koinberg och Manfred Hamberg undersöker i vilket skick lokalerna är och kostnaderna för en renovering och återkommer med information.

Skolbuss till Birkas: Erling Lemberg kämpar vidare för att få ihop pengar till en ny skolbuss åt Birkas skolbarn. T.o.m. 7 augusti har hans bok "Hur orättvisa ödets gudinnor kan vara" inbringat 63 000 SEK.

Har Du frågor eller synpunkter så hör gärna av Dig!

Skogsägareförening

Bertil Westerman

Vid sitt årsmöte den 27 juli 2001 ändrade Ormsö Skogsförening sina stadgar, så att även markägare från bl.a. Rickul/Nuckö-området kan bli medlemmar i föreningen. Samtidigt ändrades föreningens namn till Västra Kustens Skogsägare (Lääne Ranniku Metsäühistu).

Som nya styrelsemedlemmar från Rickul/Nuckö-området invaldes Ülo Kalm och Jan Persson.

Mer information kommer att lämnas vid ett möte den 6 oktober i Rågsveds Folkets Hus. Se annonsen på sidan 16. Byombuden ombedes speciellt att delta.

Upprop till alla estlandssvenskar och alla andra som är intresserade av estlandssvenskarnas sak

Sven Salin, ordförande i SOV

Sven Salin

I förra numret av Kustbon presenterade jag på ledarplats en vision för framtiden "Ett riksförbund för estlandssvenskar". Vi skulle som esternas och finlandssvenskarnas organisationer i Sverige bilda en paraplyorganisation för estlandssvenskarna, i vilken Svenska Odlingens Vänner (SOV), hembygdsföreningarna och kanske också Svenskbyborna

och på längre sikt även Samfundet för Estlandssvensk Kultur skulle ingå. Jag angav också ett antal skäl för detta, bl.a. följande:

- Vi skulle kunna söka bidrag.
- Vi skulle kunna samordna register och därigenom spara en hel del arbete och pengar.
- Vi skulle kunna skapa ett gemensamt informationsorgan, kanske en gemensam tidning, och därigenom undvika dubbelarbete.
- Vi skulle kunna samordna våra aktiviteter mycket bättre och
- Vi skulle kunna kraftsamla kring aktiviteter som känns angelägna och på så sätt locka nya medlemmar – helst även ur de nya generationerna.

Det har inte kommit så många reaktioner på visionen men de reaktioner som kommit är huvudsakligen positiva. Vi har därför inom SOV:s styrelse fortsatt diskussionen, och vi tycker att visionen fortfarande är aktuell – åtminstone i ett mera långsiktigt perspektiv. Vi blickar då fram emot år 2005-2010. Kanske visionen skulle kunna förverkligas inför 100-årsjubileet av SOV:s existens. Vi anser att vi estlandssvenskar har mycket att vinna på en sådan organisation och vi hoppas naturligtvis att allt fler estlandssvenskar kommer till denna insikt.

Vi har emellertid kommit till insikt om att denna utveckling kanske måste ske i flera steg. Ett första steg skulle kunna vara en samling kring Kustbon. Vi gör Kustbon till alla estlandssvenskars tidning. Kustbon har varit och skall enligt målformuleringen vara en "Förbindelselänk för Estlands svenskar". När flertalet estlandssvenskar nu finns i Sverige är det naturligt att Kustbon speglar också vad som händer inom de olika hembygdsföreningarna – liksom vad som händer i de gamla svenskbygderna i Estland. Det gör vi också bl.a. genom att hembygdsföreningarna har fått egna spalter i Kustbon. Detta samarbete kan naturligtvis byggas ut ännu mer.

Kustbon har f.n. drygt 1150 prenumeranter. Flertalet av dessa är också medlemmar i SOV. Vi kan ändå konstatera att Kustbon har cirka 500 prenumeranter som inte är medlemmar i SOV. En del av dessa är medlemmar i olika hembygdsföreningar, några är medlemmar i Samfundet för Estlandssvensk Kultur i Estland, andra är rikssvenskar eller institutioner och bibliotek. Vi i SOV:s styrelse har frågat oss vad det är som hindrar att dessa prenumeranter på Kustbon också blir medlemmar i SOV. (En del tror säkert att de är medlemmar i SOV genom att prenumerera på Kustbon).

Ett första steg skulle alltså kunna vara att kombinera medlemskapet i SOV med prenumerationen på Kustbon som därigenom skulle bli en medlemstidning på samma sätt som Ormsöbladet och Medlemsbladet för Rickul/Nuckö Hembygdsförening är medlemstidningar. För flertalet SOV-medlemmar som också är prenumeranter skulle detta inte ha någon betydelse. För den minoritet SOV-medlemmar som inte är prenumeranter skulle det innebära en kostnadsökning, men äkta makar och familjer där flera är medlemmar skulle naturligtvis få rabatt eftersom de säkerligen bara behöver en tidning. För de prenumeranter som inte är medlemmar skulle det tillkomma en avgift på högst 100 kr per år. Denna avgift – liksom prenumerationsavgiften på Kustbon - skulle emellertid kunna sänkas om vi kunde få statligt bidrag, vilket ju är ett av syftena med förändringen.

Genom att på sikt göra Kustbon till en tidning för alla estlandssvenskar skulle vi vinna åtskilligt. Vi skulle bara behöva hålla ett register aktuellt och vi skulle få ut information till alla medlemmar. Vi skulle bli berättigade till bidrag från Integrationsverket. Vi skulle också kunna bygga ut det samarbete som redan nu finns med hembygdsföreningarna och i större utsträckning spegla vad som sker i de olika svenskbygderna. Det gör vi ju till stor del redan. Se t.ex. informationen i detta nummer av Kustbon om vad som hände på Ormsö i samband med S:t Olofsdagen och Ormsö Kommuns tioårsjubileum och Skogsägareföreningen som nu är gemensam för Ormsö och Rickul/Nuckö. Se också informationen om S:t Mikael och Rågöarna. Hembygdsföreningarnas spalter i Kustbon kan byggas ut eller bli särskilda bilagor. Därigenom skulle distributionen underlättas och förbilligas.

Vi i SOV:s styrelse hoppas att dessa frågor diskuteras i hembygdsföreningarnas styrelser och att vi får ett starkt gensvar och en stor uppslutning kring i första hand Kustbon som en gemensam medlemstidning och

att vi på lite längre sikt kan skapa ett "Riksförbund för estlandssvenskar".

Detta är emellertid inte någonting som vi enbart i SOV:s styrelse kan besluta om. Förändringar av medlemsavgift och Kustbons ställning måste föreläggas SOV:s årsmöte. Det förhåller sig säkerligen på samma sätt inom hembygdsföreningarna. Som vi utlovade vid ett möte med representanter för hembygdsföreningarnas styrelser i våras, kommer vi att inbjuda hembygdsföreningarna till en ny överläggning under hösten. Avsikten är att kunna presentera ett förslag till de årsmöten som skall hållas under våren 2002.

Vi vill med dessa tankar, idéer och visioner säkerställa att estlandssvenskarna kan överleva som en minoritet både i Sverige och i Estland, att vår historia

och kultur kan hållas levande och att det även i framtiden finns en förening som tillvaratar våra intressen. Det är därför en angelägen uppgift att så många som möjligt engagerar sig i denna viktiga framtidsdiskussion.

Denna artikel, som är en uppföljning av artikeln "Ett riksförbund för estlandssvenskar" i Kustbon nr 2 2001, publiceras i både Kustbon och Medlemsbladet nr 3. På detta sätt vill vi informera Rickul/Nuckö Hembygdsförenings medlemmar om SOV:s syn på sin egen och hembygdsföreningarnas roll på kort och lång sikt. Om det som sägs i artikeln kan man ha olika åsikter, för eller emot. Vi hoppas därför att artikeln skall leda till en livlig debatt i Medlemsbladet. Fatta pennan och skriv ett inlägg i frågan! (Vi vill ha det senast den 10 november). Redaktionen

Nuckö kommuns verksamhet

Göte Brunberg

Nuckö kommuns budget för år 2001 omfattar ca 4,9 MEEK (miljoner estniska kroon).

De största inkomstposterna är:

- Inkomstskatt från fysiska personer 1,80 MEEK
- Statligt stöd till utbildning 1,12 MEEK
- Markskatt 0,87 MEEK
- Statlig stödfond 0,57 MEEK

Bland utgiftsposterna kan nämnas:

Utbildning (3,05 MEEK)

Birkas grundskola, som under vårterminen 2001 hade 127 elever, 22 lärare och 12 övrig personal, kostar 2,49 MEEK och barndaghemmet med 23 barn och 7 personal 0,41 MEEK. Birkas gymnasium är statligt och belastar inte kommunens budget.

Förvaltning (0,84 MEEK)

Inom posten ryms löner och lokalkostnader för de anställda på kommunkontoret samt kostnaderna för kommunfullmäktiges verksamhet.

På kommunkontoret i Birkas är följande fem personer anställda:

- Kommundirektör Ülo Kalm
- Kommunsekreterare Evi Öövel
- Socialassistent Sirje Trisberg
- Ansvarig för markfrågor Marika Meister
- Bokhållare Taimi Pelapson

Kultur och konst (0,33 MEEK)

I kommunen finns två bibliotek, i Birkas och Sutlep, och ett kulturhus i Birkas.

Socialvård (0,21 MEEK)

Det låga beloppet indikerar att socialvården inte på långa vägar är lika utbyggd som i Sverige. De gamla i kommunen försöker att i det längsta bo kvar hemma och få hjälp av barn och grannar. Kommunen har en

anställd som gör hembesök och hjälper de gamla. I Birkas finns ett hem för äldreboende, där det f.n. bor 12 personer. För dem som inte längre kan klara sig själva hyr kommunen platser i ett ålderdomshem i Oru kommun.

Sjukvård (0,06 MEEK)

I kommunen finns en sjukstuga och en ambulansläkare. Den tyngre sjukvården sker på länsnivå.

De anställda på kommunkontoret. I övre raden fr.v. Marika Meister, Sirje Trisberg och Taimi Pelapson. I undre raden Evi Öövel och Ülo Kalm.

Foto: Göte Brunberg

Hemsidan

Kristina Salomonsson har slutat som webmaster för föreningens hemsida.

Vi tackar Kristina för det arbete som hon under årens lopp har lagt ned för att utveckla och underhålla hemsidan.

Återinvigning av Lyckholms herrgård

Eva Heyman

Lyckholms gods köptes efter Stora nordiska kriget i början av 1700-talet av Friedrich Adolf von Rosen. Sedan dess har godset gått i arv från far till son under sex generationer. År 1939 tvingades dåvarande ägaren av godset baron Friedrich von Rosen med hustru Hedwig och sönerna Gustav och Hans lämna Estland och flytta till Tyskland. Huvudbyggnaden från 1790-talet utsattes under sovjettiden för vanvård och vandalisering och vid Estlands frigörelse 1991 fanns endast ruiner kvar.

År 1995 fick den i Afrika boende baronen Gustav von Rosen idén att avbryta sin behagliga pensionärstillvaro för att genomdriva och bekosta återuppbyggnaden av Lyckholms herrgård. Eftersom familjen lämnat Estland före 1941 kunde man inte göra anspråk på att få tillbaka marken. Nuckö kommun var mycket intresserad av projektet och sålde därför marken till Gustav von Rosen för den symboliska summan 1000 EEK (ca 600 SEK).

Återuppbyggnadsarbetet började med att det gamla stallet restaurerades till ett museum, vilket invigdes 1997. Museet inrymmer bruksföremål som insamlats från trakten. År 1998 påbörjades återuppbyggnaden av huvudbyggnaden under ledning av länsarkitekt Tönis Padu, som också har gjort ritningarna. Gustav von Rosen har personligen betalat kostnaden för återuppbyggnaden, ca 10 miljoner SEK.

Lördagen den 4 augusti invigdes den återuppbyggda herrgården med mycken pompa och ståt under närvaro av bl.a. president Lennart Meri. Rickul/Nuckö Hembygdsförening hade fått en skriftlig inbjudan av baron Gustav von Rosen med hustru Lore. Eftersom jag råkade vara i Estland just den dagen kom det på min lott att representera Hembygdsföreningen.

Inte visste jag, när jag blev avlämnad vid herrgården, att där skulle finnas ca 250 gäster, därav 60 personer, ditresta från hela världen, tillhörande släkterna von Rosen och von Hunnius (Gustavs farmor var nämligen född von Hunnius). Som utsänd av Medlemsbladet att rapportera från evenemanget hade jag förutom stillbilda- och videokamera även utrustat mig med tyskt och estniskt lexikon. Jag hade även med mig en present från Hembygdsföreningen, en tung glasskål med Sverigemotiv. Vidare hade jag skrivit ner några frågor på tyska om jag eventuellt skulle få tillfälle att intervjua Gustav von Rosen.

Vid invigningsceremonin, vilken hölls utomhus i regntungt väder, hölls tal av bl.a. kommundirektör Ülo Kalm, baron Gustav von Rosen, Gustavs son Lothar von Rosen och president Lennart Meri.

I sitt inledningstal sade Ülo Kalm bl.a.: "Gustav von Rosens plan att bygga upp sitt fädernesland från ruiner var lika realistisk som en semesterresa till månen."

Gustav von Rosen sade i sitt tal på estniska och tyska: - "Man ville röva bort nationalitetskänslan och friheten från Estlands folk, men vi stod enade och

segrade. Må Lyckholms herrgård vara en del av denna seger. Det var min plikt att bygga upp herrgården igen."

Gustav von Rosen och hans hustru Lore samtalar med förre tyske ambassadören i Estland, Henning von Wistinghausen.
Foto: Eva Heyman

Sonen Lothar von Rosen förkunnade i sitt tal på engelska att han och hans söner älskar Lyckholm och Estland. Sönerna spelade trumpet på balkongen över den pampiga entrétrappan när hymnen "Mu isamaa armas" (Mitt älskade fädernesland) sjöngs gemensamt före och efter invigningen.

President Lennart Meri uttryckte i sitt tal sin beundran över Gustav von Rosens starka vilja att göra något för sitt gamla fädernesland Estland. - "Låt oss hedra denna vilja och lära oss av den, för bakom den finns kärleken till fosterlandet. Är viljan att göra något

för Landet utan att själv tjäna på det lika stark hos det estniska folket?", frågade han.

President Lennart Meri skriver i gästboken.

Foto: Eva Heyman

Efter talen fortsatte invigningen med avklippning av ett band, som hölls framför entrédörren av två damer i hembygdsdräkt. Lennart Meri fick den stora äran att klippa bandet och Gustav von Rosen och Ülo

Kalm fick var sin bandstump nedstoppad i bröstfickan.

Nu vidtog visning inomhus med champagne och tilltugg. Lokalerna är inte helt färdiga, men kristallkronorna från Tyskland gnistrade ikapp med de prominenta gästerna. Så småningom lyckades jag ta mig fram till Gustav von Rosen och på tyska presentera mig och överlämna presenten från Hembygdsföreningen.

Återinvigningen avslutades med att Lennart Meri var först att skriva i den vackra gästboken med tjocka skinnpärmar. Självt skrev jag mitt namn på tredje eller fjärde plats.

Förutom familjen Gustav von Rosens privata våning i en del av övervåningen kommer naturreservatet Silma att ha sitt centrum i resterande lokaler med utställningar, restaurang, konferensrum och gästrum.

Naturreservatet Silma bildades 1998 för att skydda den säregna natur som bildades när landhöjningen gjorde att Nuckö delvis kom att hänga ihop med fastlandet. Området har stora arealer vattenängar där vattendjupet endast är 0,5 – 1,5 meter. Området är världsberömt för sitt rika fågelliv.

Vänortskamp i Nuckö

Erling Lemberg

Att ta en tur över Östersjön till sin gamla hembygd och födelseort är alltid lika trevligt. Jag brukar åka över så ofta jag har (eller kan hitta på) en orsak. Den här gången dök en orsak upp: Det är i år 10 år sedan Estland blev fritt. Under de gångna åren har Nuckös vänorter, Åtvidaberg i Sverige och Kronoby i Finland, gjort stora insatser för att hjälpa kommunen. Man brukar träffas varje år och tävla under lekfulla former i en vänortskamp. Detta år skulle man träffas i Nuckö i slutet av juli. För att vi skall visa vår uppskattning av vänorterna och för vad de gjort och alltjämt gör för vår gamla hembygd, föreslog jag för Hembygdsföreningens styrelse att vi skulle skänka en vandringspokal till vänortskampen. Detta godkändes av styrelsen och jag kunde vid en resa till Nuckö i april i år leverera en tjugisig vandringspokal och fem mindre pokaler att behållas av vinnarna de närmaste åren.

Det började nu närma sig slutet av juli och jag tyckte att det skulle vara intressant att åka över till Estland och beskåda vänortskampen, som skulle pågå fredagen den 27 och lördagen den 28 juli. Vi blev flera med olika intressen som åkte över, vilket gjorde att jag endast hade möjlighet att se finalerna, som utkämpades på lördag eftermiddag vid Österby brygga. Det blev riktigt spännande och häftiga kamper i något så ovanligt som vattenfotboll. Man spelade helt enkelt i vattnet, som nästan nådde upp till knäna, med

blandade herr- och damlag. Det gav många komiska poängar och påminde lite om barnårens plaska i vatten alla mot alla. Sen blev det en riktigt tuff simstafett som åtföljdes av strandvolleyboll som avslutande gren. Det verkade som Nuckö genomgående hade rekryterat lite yngre förmågor som gärna ville behålla pokalen i kommunen.

Kvällen avslutades sedan med en grillfest och riktigt gemytlig och trevlig samvaro. Vi blev bjudna på rikligt med grillkorv och sallad med öl eller läsk och stämningen var verkligen på topp under prisutdelningen. Det var en av Nuckös stjärnor som fick motta vandringspokalen för kommunens räkning.

En glad och trevlig eftermiddag och kväll började ta slut när det plötsligt kändes vemodigt. Jag kom nämligen att tänka på att just från den här bryggan i Österby lämnade jag min hemby Enby för 57 år sedan för nästan ett helt liv framåt. Denna kväll kunde jag dock åka tillbaka till Enby och det kändes skönt.

Återuppbyggnad av Rosleps kapell

Den i Portugal boende föreningsmedlemmen Ivar Boman har på eget initiativ startat en insamling bland estlandssvenskar i USA och medlemmar i Esbo församling i Finland för att återuppbygga Rosleps kapell.

Estlandssvenskt markåtertagande

Sigrïd Hedïn

Sigrïd Hedïn

Reformer efter kommunismens fall

Kommunismens fall i slutet av 1980-talet innebar omfattande politiska och ekonomiska förändringar i de före detta socialistiska länderna. En av reformerna som genomfördes i de berörda länderna var en förstärkning av den privata äganderätten och en privatisering av statligt och kollektivt ägd egendom. Den jordreformlag som kom i Estland 1991 eftersträvade att lämna tillbaka egendom som konfiskerats av sovjetmakten 1940. Detta innebar att även de som lämnat Estland fick rätt att återta mark. Därmed blev det möjligt för de estlandssvenskar som under andra världskriget flyttade till Sverige att återfå sina gårdar. *Estlandssvenskt markåtertagande* syftar just till att belysa denna markprivatiseringsprocess, främst då i svenskbygden på nordvästkusten. Projektet är en del av forskningsprojektet *Geografiska perspektiv på Svensk Estland. Samhällsförändring, bygd och kulturmöten under 800 år* och beskriver alltså modern tid.

Projektets frågeställningar

I avhandlingen ska följande frågor försöka besvaras: För det första undersöks hur ägostrukturen har utvecklats under de tio år då reformarbetet har pågått. Har de tidigare ägarna eller deras ättlingar fått tillbaka marken eller har privatiseringsprocessen resulterat i en helt ny ägostruktur? För det andra undersöks motivet bakom ansökan om att återfå mark. Är motivet att stärka den egna (estlandssvenska) identiteten och relationen till hembygden eller finns det andra, till exempel ekonomiska, motiv bakom markansökningarna? Det är också av intresse att undersöka hur markägandets betydelse påverkar markanvändningen och därmed kulturlandskapet. I samband med markåterlämningen är det också intressant att undersöka vilka konsekvenser ett estlandssvenskt markägande kommer att få i de gamla svenskbygderna och för deras utvecklingspotential. Slutligen eftersträvas även att jämföra utvecklingen i Estland med situationen i ett annat östeuropeiskt land. Det skulle exempelvis vara intressant att undersöka hur andra etniska minoriteter, exempelvis sudettyskarna, har behandlats när det gäller markprivatiseringen och vilken inställning den berörda gruppen har till markägande.

Markåterlämningssituationen hittills i Nuckö och Rickul

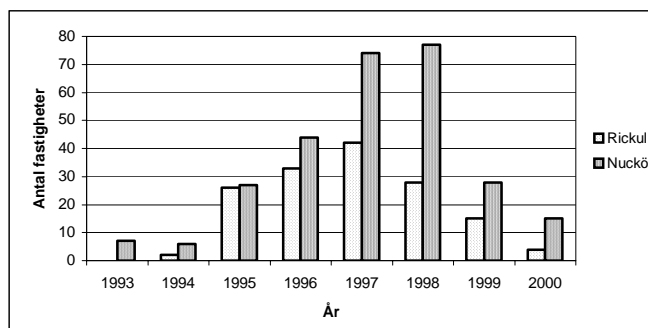
Markåterlämningssituationen i hela Estlands svenskbygd ska undersökas. För att underlätta undersökningarna har svenskbygden delats in i följande områden: Runö, Ormsö, Nuckö, Rickul, Vippal/Korkis, Rågöarna och Nargö. Uppdelningen syftar till att se om det finns några skillnader angående återlämning av egendom i de olika estlandssvenska områdena.

Genom att jämföra fastighetsregister från slutet av 1930-talet och modern tid går det att studera huruvida de tidigare ägarna eller deras släktingar har återtagit mark. Sammanställningen berör hela den gamla estniska svenskbygden. I Nuckö och Rickul var de privatägda fastigheternas medelstorlek i stort sett lika i slutet av 1930-talet, däremot var medianstorleken något mindre i Rickul. Skillnaden mellan den största och minsta fastigheten var dock stor i båda områdena.

	Antal fastigheter	Medelvärde (ha)	Median (ha)
Rickul	304	23,1	18,0
Nuckö	588	22,7	21,5

Tabell 1. Antal privatägda fastigheter enligt 1938 års fastighetsregister samt medelstorlek.

Markåterlämningssituationen i nuvarande Nuckö kommun, som omfattar samma område som 1930-talets Nuckö och Rickul kommuner, har gått snabbt i jämförelse med andra kommuner. Årsskiftet 1992/93 återlämnades den första gården. Hösten 1999 var 97 procent av markåterlämningsansökningarna färdigbehandlade. En förklaring till att det har gått snabbt är att registret från 1939 är intakt. En annan anledning kan vara att ett lantmåteriföretag har varit etablerat i kommunen.

Figur 1. Antal återlämnade fastigheter i Nuckö och Rickul.

Enligt figur 1 är fler fastigheter återlämnade i Nuckö än i Rickul. Detta kan förklaras med att det fanns fler fastigheter i Nuckö i slutet av 1930-talet. I diagrammet kan man också se att återlämningen av fastigheter kom igång något tidigare i Nuckö. Medelstorleken för de återlämnade fastigheterna tenderar att vara något mindre i Nuckö än i Rickul, storleken varierar dock betydligt.

	Antal fastigheter	Medelvärde (ha)	Median (ha)
Rickul	150	19,4	15,6
Nuckö	280	16,5	13,8

Tabell 2. Antal återlämnade fastigheter i januari 2001 samt medelstorlek.

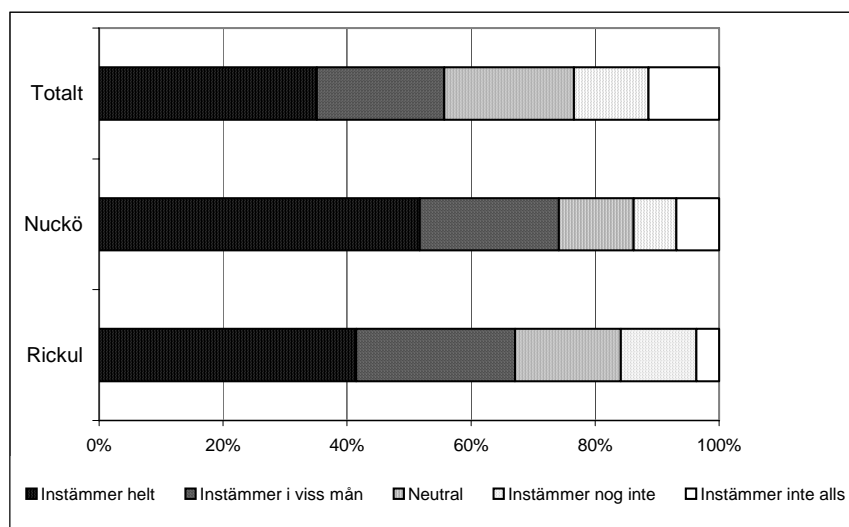
Andelen återlämnade fastigheter skiljer sig inte mycket åt mellan Rickul och Nuckö. I Rickul var i början av 2001 49,3 procent av 1930-talets fastigheter återlämnade. Siffran för Nuckö var 47,6 procent. En reservation ska dock göras för att det fortfarande kan tillkomma återlämnade fastigheter i båda områdena.

Preliminära resultat från enkätundersökningen och kommande undersökningar

För tillfället sammanställer jag svaren från den enkät som skickades ut våren 2001 till markägare som återfått mark i Estlands svenskbygd och är bosatta i Sverige. Enkäten innehöll frågor angående vad som hittills har gjorts med marken och vilka planer markägarna har för den. Dessutom undersöktes hur markägarna har upplevt återlämningsprocessen. I Rickul skickades 134 enkäter ut och i Nuckö 73 stycken. För Rickul och Nuckö var svarsfrekvensen 81 respektive 76 procent.

På påståendet att kontakten med estniska myndigheter har varit bra så instämmer större delen av de som har besvarat enkäten. Jämfört med det totala antalet som har besvarat denna fråga verkar man anse att kontakten har fungerat något bättre i Nuckö och Rickul än i övriga områden i svenskbygden, och till och med något bättre i Nuckö än i Rickul.

Nästa steg blir att intervjua markägare i Estlands svenskbygd för att få en djupare syn på markprivatiseringen, vilken betydelse marken har för dem och vilka planer de har för marken i framtiden. Intervjuer kommer att ske både i Estland och i Sverige.

Figur 2. Kontakten med estniska myndigheter (t.ex. kommun, länsstyrelse, lantmäteri) angående återlämning av mark/hus har fungerat bra!

Markägare!

Från Nuckö kommun kommer återigen en vädjan till Er att Ni meddelar adressändringar till kommunkontoret i Birkas. Om en markägare har avlidit, meddela då vart skattebesked och andra meddelanden skall sändas i fortsättningen.

Adressen till Nuckö kommun är: Noarootsi Vald, Pürksi, EE-91201 Läänemaa, Estland. Det går bra att skriva på svenska.

All återsökt mark har nu återlämnats. Kommunen gratulerar alla nya markägare.

Roslepträff!

Lördagen den 17 november kl. 13.00 träffas gamla Roslepbor och andra som är intresserade av Rosleps by på Roslagsgatan 57 för en stunds trevlig samvaro.

Manfred Hamberg, Sture Koinberg och Göte Brunberg kommer att kåsera under temat "Rosleps by från medeltiden fram till våra dagar".

Kaffe med dopp serveras till självkostnadspris.

Anmälan till Manfred Hamberg, tfn 08-646 03 19, senast den 31 oktober.

Våra föräldrars födelseplats

Warren R. Pelmas, USA

I vintras planerade jag tillsammans med fem släktingar vårt första besök i Estland, våra föräldrars hemland. I gruppen ingick två Pelmas - Warren och Audrey (Pelmas) Svenningsen, tre Magnusson - Christian, Sylvia och Carol samt Carols man Bob Berkvist. Vem hade någonsin trott att vi skulle göra en sådan resa tillsammans och att jag skulle fira min 72-årsdag i mina föräldrars hemland!!

Vårt första uppehåll var i Stockholm där vi mötte Inger Nemeth och vår släkting Brita Söderberg med dotter Lottie i Estlandssvenskarnas lokal på Roslagsgatan. Det var ett trevligt besök med kaffe och wienerbröd. Vi tittade på gamla foton och på utställda föremål som insamlats samt på en videofilm om överflyttningen från Estland till Sverige. Vi åt sedan lunch på uteserveringen vid den 250 år gamla Stallmästargården vid Brunnsviken.

Första dagen i Estland tillbringade vi i Tallinn och besökte Gamla Stan med dess trånga kullerstensbelagda gator, vackra pastellfärgade byggnader, kyrkspiror, torn och murar. Vi hittade S:t Mikael's svenska lutherska kyrka där en annan släkting, Ivar Boman, tagit initiativet till restaureringen av denna underbara kyrka i stadens centrum. Flaggorna vajade på halv stång till minne av de estländare som blev deporterade till Sibirien den 14 juni 1941.

Bob Berkvist bestämde med Arne Thomson, ytterligare en släkting på Pelmassidan och som bor i Sverige, att möta oss i Tallinn och vara guide eftersom han är född i Estland och har rest tillbaka till Rickul/Nuckö många gånger.

Jag hade ordnat med min morbror Arne Hallman (min mors bror som har återfått Bentasgården i Spithamn och har en husvagn på egendomen) att vi skulle träffas i Spithamn fredagen den 15 juni. Hela min närmaste familj hade emigrerat till USA, så den enda närstående familj som jag har kvar i Europa är min mors familj, Hallmans. När vi (Audrey, Arne T. och jag) denna vackra dag körde upp till Arnes husvagn, satt han bekvämt tillbakalutad och läste en bok medan han väntade på oss. Arne visade oss Bentasgårdens mark och gav mig en kopia av originalhandlingarna som min farfars far hade skrivit under då han 1893 köpte gården för 1200 guldrubler. När vi gick omkring på gården förstod jag min mors kärlek till detta land. Hon var mycket stolt över att vara amerikansk medborgare, men berättade ofta för mig som barn hur mycket sötare och större blåbären var i det gamla landet. Det är underbart att marken har lämnats tillbaka till dess rättmätiga ägare.

Det kändes verkligen speciellt att dricka ur samma brunn som min mor hade använt 90 år tidigare och se marken där hon hade vallat får. Hon talade många

gånger om när hon stannat ute över natten med fåren och hur mycket hon tyckte om smaken av glödstekt potatis.

Det var intressant att se vad Sovjet hade gjort med byn genom att förvandla den till en militär bas och att se resterna av deras ansträngningar som monumentet, bunkrarna i Spithamn och gravarna i Roslep.

Vi var också till Bergsby där Audreys far Johannes och min far Rudolf föddes. Vi kunde identifiera platsen där våra fäders gård hade stått och där de var födda, men idag finns där bara ett tomt fält och en dunge med träd. Olyckligtvis tillhörde vår farfar en av dem som gjorde det tragiska misstaget att emigrera till Brasilien, vilket resulterade i ännu större vedermödor och tragedier för hans familj. Audrey fann platsen där våra fäders familj bodde efter deras återkomst till Estland från Sydamerika. Det huset hade byggts med pengar som skickats från Amerika så att vår farmor skulle ha en plats att bo på och inte vara en börda för resten av familjen. Det var mycket betydelsefullt för oss att stå på den mark där dessa hus en gång stod.

Vi besökte Rosleps kyrkogård och tillbringade tid med att identifiera och fotografera våra förfäders gravar och hittade baron von Taubes grav om vilken vi hade hört så mycket talats om som barn. Allt det arbete som utförts med att markera och identifiera gravarna gjorde vår uppgift att hitta dem mycket lättare. Medan vi var där gav morbror Arne Audrey en kopia av en bild på Rosleps kapell. Till hennes förvåning visade den sig vara en kopia av en oljemålning som hennes far hade gjort till min mor för många år sedan. Vi hade också turen att få delta i den enda gudstjänst som hölls denna sommar i Rosleps kapell, där vår farfars far hade spelat orgel i fyrtio år. Gudstjänsten var på estniska, en något ovan upplevelse för oss alla!

Vi fortsatte sedan till Stockholm för att besöka släktingar och framför allt ville jag träffa min mors familj. Jag hade varit i kontakt med min morbror Axel som hade kontaktat släkten för att se vilka som hade tillfälle att komma. Fyra generationer åt lunch tillsammans. Överraskningen vid lunchen var att få träffa Ann, som hade besökt USA på 1980-talet, och hennes lille son. Axel gav mig också en bild av en modell av Bentasgården som han hade gjort och som nu finns på museet i Hapsal.

Det enda som vi ångrar är att vi inte tillbringade mer tid i Estland och åkte ut på landsbygden i Nuckö. Vi kommer att för alltid minnas de gröna ängarna, de många späda vildblommorna och de spridda husen med handgjorda staket, precis så som de finns avbildade på vår familjs gamla foton.

Vårt tack går till Arne och Axel Hallman, Arne Thomson, och sist men inte minst Inger Nemeth, vars

genealogiska information och kartor var ovärderliga. Ett tack också till Audrey, som har hjälpt mig med artikeln.

Några ord från den svenska nationalsången kanske kan summera allt - "...Jag hälsar Dig vänaste land uppå jord, Din sol Din himmel, Dina ängder gröna".

Warren Pelmas är son till Rudolf Pelmas från Bergsby Bibra och Alice f. Hallman, Spithamn Bentas. Audrey's far var Johannes Pelmas, Bergsby Bibra. Sylvia och Carol Magnusson är döttrar till Jacob Magnusson, Höbring Prost, och Maria f. Hamberg, Roslep Erkers. Christian Magnusson är son till Anton Magnusson från Höbring Prost. Bob Berkvist är son till Johannes Berkvist, Roslep Tines, och Maria f. Pelmas, Höbring Johans.
(Redaktionens anm.)

Fr.v. Warren Pelmas, Sylvia Magnusson, Christian Magnusson, Carol (Magnusson) Berkvist, Audrey (Pelmas) Svenningsen, Robert Berkvist, Arne Thomson och Arne Hallman.

Släktresa till Estland

Kent Mihlberg

I slutet av juli gjorde jag och ett antal släktingar, totalt 15 personer, en resa till Estland. Söndagen den 22 juli åkte vi med Baltic Kristina från Kapellskär till Paldiski. Efter 2,5 timmars väntan i tullstationen i Paldiski kunde vi fortsätta vår resa till svenskbygden, där vi var inkvarterade på Roosta Camping.

På måndagen gjorde vi en guidad tur till bl.a. Klottorp där min mamma Erna Engman är född (Klottorp Knutorsa). Vår ciceron var Editha Nordahl (född Ahlberg, Rickul Andorsa). På eftermiddagen besökte vi ett barnhem i Hapsal för att överlämna ihopsamlade kläder och leksaker. Alar Schönberg hjälpte oss med kontakten med barnhemmet (Stort tack, Alar!). Det var en upplevelse för oss alla, inte minst för vår son som är adopterad från ett annat barnhem i Estland. Barnhemmet hade en mycket hög standard, och en del av barnen pratade svenska.

Tisdag eftermiddag samlades vi till en minnesstund i Rosleps kapellruin. Vi var ett trettioal personer, bland dem Irene Olljum från Kanada (född Dyrberg från Bergsby Larsos) med syskon och familj, som lyssnade till min morbror Einar Engman. Han gjorde ett stort intryck på oss alla med sina berättelser från "båndomstien".

Det blev en mycket lyckad resa och vi planerar att göra om den nästa år.

Stugan

Manfred Hamberg

Jag står här på grunden där stugan har stått
Det känns ganska sorgligt och ögat blir vått
Den kärlek Du gav mig jag då ej förstått
Av ungdomlig yra var allting i grått

Jag minns sista gången jag stängde Din dörr
Jag visste att inget ska bli liksom förr
De år som har gått sedan dess har betydtt
Att längtan till Dig har spirat på nytt

Visst var Du liten men värmd e ändå
Du gav mig den kärlek som jag kan förstå
De sånger och böner som jag där fick höra
Är ännu en hyllning för Dig i mitt öra

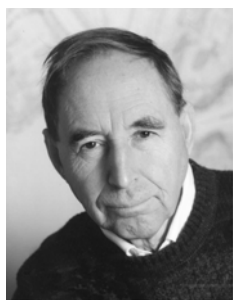
Där är ju rönnen som blivit symbolen
Som ledde mig fram till Dig genom snåren
Den bild som jag mötte var inte den rätta
Den gav mig en känsla av sorg och av smärta

Men häggen var borta som doftade om våren
Och alla de minnen som fanns från barnåren
Trots all den vemod jag kände från den stunden
Min lycka var att åter få stå på grunden

Så ofta jag kan skall jag Dig besöka
Att stå där på grunden och att där försöka
Förnimma de känslor som fanns på den tiden
Då far med sin bön och sin sång sjöng om friden

Säkring av Rosleps kapellruin

Sture Koinberg, Byggnadskommittén

Sture Koinberg

Bakgrund till den nuvarande situationen

När estlandssvenskarna under slutet av 80-talet kunde besöka de gamla hembygderna i Rickul var det många som återfann sina gamla hus i bedrövligt skick. Andra åter kunde endast finna husgrunder där byggnaderna tidigare stått. Bland alla dessa sorgliga upplevelser kunde vi se att inte ens Rosleps kapell sparats utan låg i ruiner. Kyrkogården var delvis övervuxen av sly och gravar skändade. Kyrkorummet hade enligt utsagor använts som stall av militären och tornet hade rasat. Kvar fanns en del av taket och fasaden mot öster samt de långsgående kyrkoväggarna med sina urblåsta fönster. Av kortsidan där tornet stått fanns endast några murrester kvar. Rickulgruppen, som tidigare bildats av folk från bygden, ansåg att man borde försöka rädda vad som räddas kunde av kapellruinen. Gruppen, som bestod av en rad entusiastiska män och kvinnor, lyckades samla in pengar för ruinens bevarande.

Nu gällde det att finna någon byggkunnig som kunde säkra taket och täcka murarna så att förfallet bromsades. Rickulgruppen kontaktade Sven Kuinberg i Keila. Han arbetade på ett byggnadsföretag som hette Harju KEK, vilket var statligt som alla verksamheter vid den tiden. Rickulgruppen lyckades med dessa kontakter få över direktören och en ingenjör från Harju KEK till Sverige för att förhandla om en upprustning av kapellruinen. Förhandlingarna gick i lås och de insamlade medlen räckte till de arbeten som säkrade ruinen för ett antal år framåt.

Nuläget

Ett decennium har nu gått och de åtgärder till ruinens bevarande som då vidtogs bör ses över.

Under mina resor till Estland under sommaren har jag tillsammans med byggnadsexpertis försökt att bedöma hur de tidigare vidtagna säkringsåtgärderna av kapellruinen har fungerat. I stort sett har det fungerat, så tillvida att naturens nedbrytande krafter tillfälligt har stoppats. Vid genomgången av kapellruinen kunde vi se att vissa förbättringar av tidigare åtgärder måste vidtas så snart som möjligt. Murarna täcktes vid restaureringen med betongblock, som till viss del är överskjutande så att väggarna skyddas när regnet faller någorlunda vertikalt. Nu visar det sig att skarvarna mellan betongblocken som tidigare cementerats har gett fritt fram för vattnet som runnit igenom. Därvid uppstår en urkalkning och vittring av murarna. Detta

bör åtgärdas så snart som möjligt då det skadar murarnas stabilitet. Även fönstersmygarna bör täckas med plåt så att vatteninträngningen minskar. På kortsidan där tornet tidigare stått är murresterna utan täckning och rasrisk föreligger. Dessutom har dessa kvarstående väggdelar en stabiliserande inverkan på murarna efter kapellets långväggar. Den inbrädning av takkonstruktionen som skedde vid restaureringen har undan för undan perforerats av hackspettar, vilket på sitt sätt är trevligt. Dock bör även denna inbrädning ses över och takkonstruktionen besiktigas där den ligger an mot långsidans murar.

Norra långväggens hörn mot den nästan helt raserade tornväggen.
Foto: Sture Koinberg

Bortsett från alla dessa byggnadstekniska beskrivningar vill jag föreslå att föreningen engagerar sig i arbetet med säkringen av ruinen, gärna i samarbete med några av de eldsjälarna från Rickulgruppen som engagerat sig i ruinens bevarande, kyrkogårdens upp- rustning, förteckning av gravarna, bårhusets upp- rustning till minneskapell och klockstapelns tillkomst. Ruinen ägs av kommunen vilket säkerligen underlättar ett upp- rustningsarbete.

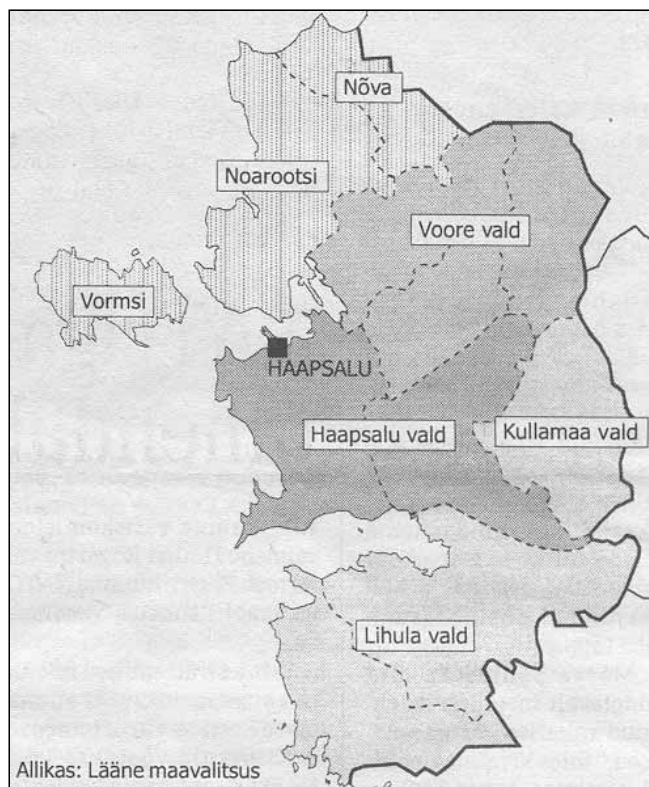
Kommunreformen

Göte Brunberg

Följetongen "Kommunreformen" fortsätter.....

I förra numret av Medlemsbladet kunde jag berätta att den estniska regeringen hade kommit med ett radikalt förslag till kommunsammanslagning. Nuckö skulle tillsammans med Ormsö, Nõva, Oru och Ridala kommuner bilda den nya storkommunen Viigi. Centralort skulle bli Uuemõisa. Regeringen hade inte accepterat ett förslag från landshövdingen i Läänemaa, som bl.a. innebar att Nuckö skulle gå ihop med Ormsö och Nõva.

I juni kom regeringen med ett nytt förslag, som helt överensstämmer med det man tidigare hade förkastat! Alltså föreslår man att Nuckö går ihop med Ormsö och Nõva i en ny kommun. Man har inte föreslagit något kommunnamn och inte heller var kommuncentrumet skall ligga (men anger Birkas som "möjlig centralort").

Regeringsförslaget till nya kommuner i Läänemaa.

Karta: Lääne Elu

Som huvudmotiv för att slå ihop de tre kommunerna anges att de som kustkommuner har likartade problem och att de har svensk bakgrund.

Man förutser stora investeringsbehov för att förbättra de interna kommunikationerna i kommunen. Bl.a. krävs en färjeförbindelse mellan Ormsö och Nuckö och asfaltering av landsvägen till Nõva.

Det finns ingen garanti för att detta förslag är det slutgiltiga, varför det säkert blir anledning att återkomma i frågan!

Bynamn i Rickul/Nuckö-området

Göte Brunberg

Hur ortsnamnen i de estlandssvenska områdena skall stavas har alltid varit föremål för diskussioner, senast i Kustbon nr 3 och nr 4 2000. När det gäller de nuvarande byarna i Nuckö kommun är svaret ganska enkelt, i och med att de i tillägg till de estniska namnen har fått officiella svenska namn enligt följande:

Bergsby (Tuksi)
Birkas (Pürksi)
Dirslätt (Aulepa)
Derhamn (Dirhami)
Enby (Einbi)
Gambyn (Vanaküla)
Gutanäs (Kudani)
Harga (Hara)
Hosby (Hosby)
Höbring (Höbringi)
Klottorp (Suur-Nõmmküla)
Lyckholm (Saare)
Odensholm (Osmussaare)
Pasklep (Paslepa)
Persåker (Väike-Nõmmküla)
Rickul (Riguldi)
Roslep (Rooslepa)
Skåtanäs (Tahu)
Spithamn (Spithami)
Sutlep (Sutlepa)
Ölbäck (Elbiku)
Österby (Österby)

Före andra världskriget fanns inom området ytterligare ett antal byar, som officiellt inte längre existerar. De kommer ändå att omnämnas i Medlemsbladet och då bör en allmänt accepterad stavning av deras namn användas. För åtminstone två av byarna tycker jag att det finns skäl att diskutera namnet och har därför angett olika alternativ.

De byar det gäller är:

Bisholm/Bysholm
Haversved
Kolanäs
Luckslaggen/Luckslagge/Lucksbyn
Norrby
Paj
Rosta
Söderby

Eftersom man har börjat diskutera uppsättning av vägskyltar även för dessa byar är det nödvändigt att fatta beslut om vilka namn som skall gälla.

Eldstrid på Spithamnstranden

Göte Brunberg

För 50 år sedan, natten mellan den 2 och 3 september 1951, försökte fyra från Sverige utsända agenter att landstiga på Spithamnstranden. Vid den eldstrid som följde med sovjetiska gränsvakter stupade de fyra agenterna och en rysk officer.

Denna artikel är baserad på en artikel i Dagens Nyheter den 2 januari 1998 av Mert Kubu. Kompletterande uppgifter har lämnats av Ivar Rüütli.

Den svenska underrättelsetjänsten, det så kallade T-kontoret i Stockholm, skickade under det kalla kriget ett tjugotal unga balter i små båtar som agenter till andra sidan Östersjön. Den ryska underrättelsetjänsten KGB visste att de var på väg och väntade på stranden. Männen gick rakt i fällan. De som inte stupade på platsen tvingades att arbeta åt KGB, andra avrättades eller sändes till fångläger i Sibirien.

I sju år lurade KGB den svenska underrättelsetjänsten. En av de landsatta agenterna, Endel Unt, hade blivit gripen år 1948. För att rädda livet tvingades han av KGB att spela med och sända falska radiomeddelanden till Stockholm. Han påstod sig vara gömd hos en underjordisk motståndorganisation, "Estniska befrielsefronten". T-kontoret trodde på hans uppgifter och sände fler agenter, som dödades eller greps.

I april 1951 gjorde T-kontoret ett misslyckat försök att sända en grupp till Estland. Den tvingades emellertid återvända på grund av att det just då låg ett stort antal sovjetiska krigsfartyg vid den estniska kusten.

Ett nytt försök gjordes den 2 september 1951. Fyra estniska agenter, Lembit Ustel, Aksel Ports, Kreums (förnamnet okänt) och Friedrich Pöld, skulle landsättas kl. 22.30 på stranden mellan Spithamn och Növa. Unt var förvarnad från Stockholm via radio. Tillsammans med en KGB-grupp, utklädd till motståndsmän, väntade han på stranden. De sovjetiska gränsvakterna på platsen var strängt tillsagda att inte blanda sig i leken.

Ödets nyck gjorde att en skogsbrand uppstod just där båten skulle landsätta männen. Det var fullt med brandsläckningspersonal på platsen. Från båten kunde man inte se de överenskomna ficklampssignalerna från land varför båten vände och landsatte de fyra männen närmare Spithamn, ca en kilometer från byn. Gränsvakterna där, som inte var förvarnade om landsättningen, hörde tyst motorljud och sedan ljud av människor som vadade i land på stranden. När de inte fick något svar på sin uppmaning att de okända skulle ge sig började skottlossning i mörkret. Ljuset från gränsvakternas strålkastare belyste bara havet och nådde inte stranden.

Chefen för gränsvaktsposteringen, Michail Kozlov, ledde själv en grupp mot platsen för skottlossningen. Strax innan de kom dit mötte de i mörkret en av agenterna. Denne sköt och träffade Kozlov, som blev all-

En av minnesstenarna vid Spithamnstranden. Texten lyder: "Den 3 september 1951 utplånade en grupp gränsvakter, bestående av sergeant M L Pavlov, sergeant Titarenko och korpralerna Karakulin, Bardanov och Volkov under ledning av gränsposteringens chef löjtnant M M Kozlov, från havet landstigna infiltratörer – terrorister". Foto: Göte Brunberg

varligt sårad och dog dagen därpå. Även de fyra agenterna dog i striden. Båten, från vilken de hade landstigit, lyckades fly från platsen.

Eldstriden hade ådragit sig så stor uppmärksamhet att historien inte gick att tysta ned. Kozlov utnämndes till Sovjetunionens hjälte. Unt fick order att meddela T-kontoret att det på grund av skogsbranden hade funnits mycket sovjetiska trupper i området och att det var därför som de svenska agenterna upptäcktes och dödades. T-kontoret kontrollerade uppgiften via en annan radiokontakt i Estland, även den i händerna på KGB, som bekräftade uppgiften.

Som minnesmärke satte sovjetmyndigheterna upp två stenar med tavlor vid platsen för striden. De står i skogsbrynet några tiotal meter från stranden. Tavlorna är borta sedan några år. Vid militärföreläggningen norr om Spithamn, som fick namn efter Michail Kozlov, finns en minnespelare.

Både för T-kontoret och KGB blev affären ett stort misslyckande. KGB:s syfte var att tillfångata hela spiongruppen levande tillsammans med motorbåten som bevis i spionkriget. Händelsen betydde även slutet på svensk underrättelseverksamhet i Estland. Spithamngruppen blev den sista som sändes ut.

Skall den estlandssvenska folkhögskolan bli finlandssvensk?

Sven Salin, ordförande i SOV

Birkas folkhög- och lantmannaskola var en gång flaggskeppet i Svenska Odlingens Vänners bildningssträvanden i Estland. Åtskilliga estlandssvenska ungdomar kan med glädje och tacksamhet se tillbaka på den tid de tillbringade vid Birkas. Under de 23 år den fick verka (1920-1943) betydde den oerhört mycket för den estlandssvenska identiteten och bildningen. Det var därför ganska naturligt att det relativt snart efter Estlands självständighet uppstod tankar på att återupprätta någon form av estlandssvensk folkhögskoleverksamhet. Det blev Samfundet för Estlandssvensk Kultur (SESK) som 1992 tog initiativet till en ny estlandssvensk folkhögskola i Estland. Men Birkas herrgård – då mycket förfallen efter att ha varit militärförläggning - var redan upptagen av Nuckö Gymnasium. Nuckö kommun ställde då generöst Paskleps herrgård till förfogande – även den mycket förfallen. En styrelse bildades, en rektor tillsattes – Ivar Rüütli – och en ny folkskola – Paskleps folkhögskola etablerades. Nuckö kommun ställde också välvilligt åkermark och skog till förfogande. Så började det mödosamma arbetet att söka bidrag för renoveringen av Paskleps herrgård och att starta en verksamhet.

Skolan lyckades få bidrag från estniska staten till rektorslön och två lärarlöner och viss verksamhet kunde starta – framför allt kurser i språk, datakunskap och historia. Med bidrag från Finland och en hel del frivilliga krafter kunde också viss renovering av herrgården påbörjas och parken rustades upp. Men de stora bidragen uteblev trots stora ansträngningar och åtskilliga ansökningar både till EU, svenska Östersjömiljarden och Finland. Lantbruksutbildningen blev inte heller någon succé, framför allt beroende på bristande elevintresse. Folkhögskolan hamnade därför under föregående år i en akut kris. Efter långa och smärtsamma diskussioner beslutade styrelsen därför att åtminstone tills vidare lägga Paskleps herrgård i malpåse, överge lantbruksutbildningen, sälja införskaffade redskap, bl.a. en traktor och flytta all verksamhet till Hapsal, där elevunderlaget finns. Där hyr skolan lokaler både för expedition och undervisning. En ny rektor tillsattes efter Ivar Rüütli, som av personliga skäl ville lämna Nuckö och flytta till Viljandi. Kristi Mikiver tog över som rektor.

Detta var situationen vid ingången av detta år. Men problemen har fortsatt – problem av tre slag som hänger ihop. SESK som huvudman har haft sina interna problem, bytt ordförande flera gånger och har dålig ekonomi. Styrelsen, som består av ett tjugotal personer som representerar olika svenska, finlandssvenska och estniska intressen, är knappast beslutsmässig. Från svensk sida finns bl.a. SOV, Hola folkhögskola och Åtvidabergs kommun representerade. Detta har

lett till att folkhögskolan ständigt brottats med ekonomiska problem och ibland inte haft pengar att betala löner och räkningar – trots frikostiga bidrag framför allt från Svenska Folkhögskolan Väner (SFV) i Finland. Styrelsen har därför vid flera tillfällen diskuterat en annan form av huvudman för folkhögskolan, en stiftelse eller ett aktiebolag.

Utän att dessa diskussioner slutförts eller lett till något resultat gjorde Christoffer Grönholm, vd för SFV, i början av sommaren ett utspel via mejl till styrelsen. Han erbjöd att SFV skulle ta över huvudmannskapet för Paskleps folkhögskola. SFV driver redan fyra svenskspråkiga folkhögskolor i Finland och har lång erfarenhet av sådan verksamhet. SFV skulle också, åtminstone under en övergångsperiod, stå för samtliga kostnader tills man kan söka bidrag från estniska staten och Nuckö kommun. SFV skulle tillsätta en styrelse, och nuvarande styrelse med olika representanter både från Sverige, Estland och Finland skulle bilda ett rådgivande organ till styrelsen.

Reaktionen på detta utspel har i allmänhet varit mycket positiv. Folkhögskolan skulle få en kapitalstark ägare och en effektiv styrelse. Både förutvarande och nuvarande rektorn har reagerat positivt – även om Kristi Mikiver nu har sagt upp sig – jag vet inte riktigt av vilken anledning. Även Ülo Kalm har intagit en positiv ställning. Jag har för min del som SOV:s representant i styrelsen förhållit mig avvaktande och ställt ett antal frågor: Kommer Paskleps folkhögskola med en finlandssvensk ägare även i fortsättningen att ha en estlandssvensk identitet och legitimitet? Kommer den estniska staten att acceptera en utländsk ägare och även i fortsättningen att ge bidrag till löner? Kommer SESK att vilja lämna huvudmannskapet för den enda estlandssvenska folkhögskolan i Estland? SESK har ännu inte tagit ställning i frågan.

För mig som ordförande i SOV är det naturligtvis särskilt känsligt. SOV kunde under drygt två decennier driva en svenskspråkig folkhögskola i Estland – visserligen med bidrag från Sverige. Men nu har inte estlandssvenskar i Estland och Sverige råd att finansiera en sådan verksamhet. Jag tycker frågan borde vara känslig också för Nuckö kommun och för Rickul/Nuckö Hembygdsförening. SOV:s styrelse har ännu inte tagit ställning i frågan. För mig ligger det fortfarande närmare till hands med en stiftelse där olika intressenter kan gå in med bidrag – även Rickul/Nuckö Hembygdsförening. Jag har därför med denna artikel velat informera Hembygdsföreningens medlemmar om situationen och hoppas på en snabb reaktion. Frågan måste avgöras under hösten 2001. Före årsskiftet måste folkhögskolan söka tillstånd för verksamheten under en ny treårsperiod.

Informationsmöte om skogsägarförening

Lördagen den 6 oktober kl. 13.00 i Rågsveds
Folkets Hus. Porten öppnas kl. 12.00.

Inträde: 100 kr.
I priset ingår förtäring.

Vid mötet kommer man att informera om
skogsägarföreningen Västra Kustens Skogs-
ägare (före detta Ormsö Skogsförening).

Om tillräckligt intresse finns (minst 30 resenä-
rer) kommer buss att avgå kl. 10.30 från Gök-
stensskolans parkering i Torshälla, kl. 10.40
från gamla busstationen i Eskilstuna samt kl.
11.30 från Läggesta värdshus. Kostnad: 100 kr
från Torshälla och Eskilstuna och 50 kr från
Läggesta. Betalning sker till Edit Jordman på
bussen.

Anmälan till bussresan skall ske senast den 2
oktober till Edit Jordman, tfn 016-35 52 83
(efter kl. 17.00).

Estlandssvenskarnas traditionella kyrkodag i Immanuelskyrkan

Lördagen den 20 oktober kl. 13.00
Kungstengatan 17 i Stockholm.

Ur programmet:
Predikan av förra kyrkoherden Kerstin Berg-
lund från Uppsala (Kerstin har mångårig erfa-
renhet av hjälparbete i Estland).

Körsång av en av Immanuelskyrkans körer.

Kyrkodagen ägnas åt Nargö och Rågöarna och
kollekt tas upp till restaurering av kapellen.

Efter gudstjänsten och kaffeservering på Kyrk-
torget berättar Margit Rosen Norlin och Ar-
nold Lindgren om framtiden för Nargö resp.
Rågöarna.

Hjärtligt välkomna!
SOV:s styrelse

Välkomna till SOV-seminariet!

Söndagen den 14 oktober kl 10-14 ca.

En repris av det överbokade och mycket upp-
skattade släktforskarseminariet som hölls i
våras. Jonathan Lindström tolkar estlands-
svenska namn och namnformer. Jörgen Hed-
man informerar om vilka källor som finns och
Bosse Nyman berättar lite mer praktiskt om
släktforskning.

Anmäl dig till SOV:s kansli helst en vecka
före. Tfn 08-612 75 99, fax 08-612 77 85,
e-post song@algonet.se

Plats: Roslagsgatan 57 (inne på gården)
Stockholm.

Avgift: 50 kr per person inkl. förtäring.
Betalas på plats.

PALKEHITUSE AS, Laitse, Estland.

Bygger timmer- och modulhus i Europa, från
8 till 300 m². Även efter köparens egna rit-
ningar eller skisser. Förstklassig kvalitet på
material och arbete.

Konkurrenskraftiga priser.
Strand- och skogstomter finns i Estland.

Svensk representant:
Heino Kopamees, tel/fax 0531-12504,
mobil 0709 630 475.